

לימוד חזקה

משור המועד

רון רבי

ראשי פרקים

א. הקדמה

ב. שיטת תוספות

ג. שיטת רש"י

ד. סיכום המחלוקת בהבנת הלימוד משור המועד

ה. נפקא מינה בין רש"י לתוספות

א. הקדמה

בעניין חזקת קרקעות אנו מוצאים שני סוגי חזקות: יש חזקה דקנין, דהיינו שעל ידי חזקה זו נקנית הקרקע, ויש חזקה דראיה, דהיינו שעל ידי החזקה יש לנו הוכחה שהקרקע אכן של המחזיק כפי שהוא טוען (טענת לקחתי וכד').

והנה בחזקת ראיה, ישנה מחלוקת בין ר' ישמעאל ור"ע ורבנן. דר' ישמעאל ור"ע סוברים דסגי בשלוש אכילות, ורבנן סברי דבעינן ג' שנים¹.

הגמרא² מחפשת אחר מקורה של כל דעה ומסיקה שר' ישמעאל ור"ע, הסוברים שסגי בשלוש אכילות, לומדים זאת משור המועד. במאמר זה ננסה להבין את השיטות השונות בהסבר מהלך הגמרא העוסק בלימוד משור המועד.

¹ בבא בתרא לו, ב

² שם כח, א - כח, ב

מובא בגמרא³:

אמר ר' יוחנן, שמעתי מהולכי אושא שהיו אומרים: מנין לחזקה שהיא ג' שנים? משור המועד: מה שור המועד כיוון שנגח שלוש נגיחות נפק ליה מחזקת תם וקם ליה בחזקת מועד, הכא נמי כיוון דאכלה תלת שנין נפק לה מרשות מוכר וקיימא לה ברשות לוקח. אי מה שור המועד עד נגיחה רביעית לא מיחייב, הכא נמי עד שנה רביעית לא קיימא ברשותיה! הכי השתא? התם מכי נגח שלוש נגיחות הוי מועד, ואידך, כי לא נגח מאי לשלם? הכא, כיוון דאכלה תלת שני קיימא לה ברשותיה - אלא מעתה, חזקה שאין עמה טענה תיהוי חזקה! אלמא תנן: כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה? - טעמא מאי? דאמרינן דילמא כדקאמר, השתא איהו לא טעין, אנן ליטעון ליה? מתקיף לה רב עזירא: אלא מעתה מחאה שלא בפניו לא תיהוי מחאה, דומיא דשור המועד, מה שור המועד בפניו בעינן, אף הכא נמי - בפניו בעינן! התם "והועד בבעליו" כתיב, הכא, חברך חברא אית ליה, וחברא דחברך חברא אית ליה.

ב. שיטת תוספות

תוס' מסבירים, שההוא אמינא של הגמ' הייתה שהלימוד משור המועד הוא סתמי, בלא טעם, כלומר לימוד לגבי הדין עצמו - כשם שבשור המועד בג' פעמים השתנה חיובו, ה"נ בקרקע בג' שנים תשתנה הבעלות על הקרקע. משור המועד ילפינן שבכוחן של שלוש שנים ליצור שינוי במציאות, ומשום כך לאחר שהאחרון ישב בקרקע במשך שלוש שנים הקרקע עברה לבעלותו. על הבנה זו הקשתה הגמ' - מאחר והלימוד משור המועד הוא לגבי הדין עצמו, א"כ: "מה שור המועד עד נגיחה רביעית לא מיחייב, הכא נמי עד שנה רביעית לא קיימא ברשותיה!". על כך ענתה הגמ' לפי תוס' שהלימוד משור המועד הוא **מסברא** - יש טעם לדברים - ג' שנים מהוים ראייה. כשם שבשור המועד אם נגח ג' נגיחות אמרינן דהחזק דהוחזק שימשיך לנגוח, ה"נ כיוון דשתק שלוש שנים הוחזק שימשיך לשתוק. ומאחר והלימוד הוא לא לגבי הדין עצמו, ע"כ בכל אחד מהמקרים הדין יבוא לידי ביטוי בצורה המתאימה לו ולא קשיא מידי.

³ שם

⁴ ד"ה "עד נגיחה רביעית לא מחייב"

ג. שיטת רש"י

נראה שרש"י (וכן ר' יונה והרמב"ן) הביין כתוס' את ההוה אמינא של הגמ', אלא שלדעתו גם תשובת הגמ' מסתמכת על ההבנה שהלימוד משור המועד הוא בלא טעמא, ואין הכי נמי, שור - לאחר הנגיחה השלישית - נעשה מועד, אלא שעד שלא נגח בפעם הרביעית לא יכולה לבוא לידי ביטוי העובדה שנעשה מועד, לעומת קרקע שהישיבה בה רצופה ותמידית, ולכן מיד לאחר שעברו שלוש שנים הקרקע עוברת לבעלות הקונה בצורה מוחלטת ובלא צורך בראיות נוספות.

ניתן לראות שזו אכן שיטת רש"י מההסבר שלו לשאלת הגמ': "אלא מעתה, חזקה שאין עמה טענה תיהוי חזקה". מסביר רש"י: "דהא אמרת שלוש שנים מפקי ליה מרשות מוכר". כלומר, הגמ' שואלת - כיוון שאמרנו שלשלוש שנים יש כח ליצור שינוי במציאות, אם כן גם כאשר אין למחזיק טענה, כיוון שעברו שלוש שנים נוצר שינוי בבעלות! והגמ' עונה לפי רש"י - השינוי שנוצר הוא שעכשיו השני מוחזק אבל לא שינוי בבעלות ולכן ללא טענה אין הוא זוכה בדין.

תוס' שהסבירו שיש טעם לחזקה שהיא ג' שנים ושאינן להן כח עצמי, מתקשים בהבנת שאלה הגמ': "מאי ס"ד דמקשה דהיכי מצי לאוקמי גידיה כיוון דלא טען מידי". על כך הוא עונה שתי תשובות:

1. לאחר שלוש שנים אית לן למימר שמחל לו.
2. "כגון דאמר ליה", המוחזק למרא קמא, "מפלניא זבינתא בזבנה מינך, אע"ג דלא אמר קמי דידי זבנה ולא דר בה אפי' חד יומא". שאע"ג שבתור טענה אינה טענה טובה, כיוון שלא ידע בודאות אי זבנה מיניה או לא, כיוון שמציג אפשרות טובה וסבירה כיצד הגיעה אליו הקרקע - מסתפקים בכך.

ד. סיכום המחלוקת בהבנת הלימוד משור המועד

תוס' סוברים, שלא ניתן לומר שהלימוד משור המועד הוא סתמי, בלא טעם ובלא הגיון פנימי. ההפך הוא הנכון. כשם שבשור לאחר ג' נגיחות אמרינן דהחזק שימשיך לנגוח, ה"נ כיוון דשתק המרא קמא שלוש שנים הוחזק שימשיך לשתוק. יוצא אפוא, שלפי תוס' שתיקתו של המרא קמא הינה חלק בלתי נפרד מיצירת החזקה, ללא השתיקה לא

⁵ ד"ה 'תיהוי חזקה'

⁶ תוס' ד"ה 'אלא מעתה חזקה שאין עמה טענה'

היו לג' השנים משמעות כלל ולכן אם המרא קמא ימחה בתוך הזמן החזקה לא תתקיים.

רש"י לעומת זאת, סובר שהלימוד משור המועד הוא חיצוני, מה שנלמד משור המועד הוא העקרון ש"שלש" יוצר משהו במציאות. יוצא אפוא, שלפי רש"י אין קשר בין החזקה לשתיקתו של המרא קמא. כלומר, לא השתיקה יוצרת את החזקה אלא עצם הישיבה בקרקע שלוש שנים. וכשם שהשתיקה לא יוצרת את החזקה גם המחאה לא מבטלת אותה. אם כן מהו תפקידה של המחאה לפי רש"י? תפקיד המחאה הוא להזהיר את המוחזק שישמור שטרו (רש"י כותב זאת בפירוש בד"ה "דומיא דשור המועד"). כלומר, כפי שאמרנו, לאחר שלוש שנים תעבור הקרקע לבעלותו של המוחזק, אך עדיין ישנה נקודת אור למרא קמא - במידה ומחה במוחזק בתוך שלוש השנים והמוחזק לא שמר שטרו (או שפשוט לא היה לו שטר מעולם), יוצר מצב של גריעותא של המרא קמא - ישבו לו בקרקע שלוש שנים, מול גריעותא של המוחזק - שאין לו שטר, ובמקרה כזה המרא קמא זוכה בקרקע.

ה. נפקא מינה בין רש"י לתוספות

על מנת למצוא נפק"מ בין רש"י לתוס', נעיין במקרה הבא:
 פלוני מחה, בפני שני עדים, על כך שישבו בקרקע שלו. שני העדים לא העבירו את המחאה. האם לאחר שלוש שנים נוצרה חזקה?
 לרש"י: פשוט שנוצרה פה חזקה שהרי עברו שלוש שנים, וכיוון שלמוחזק אין כלל גריעותא שהרי יש לו סיבה מדוע לא שמר על השטר, שכן לא הגיעה אליו המחאה, הרי הוא גובר על המרא קמא בטענותיו.

לתוספות: מאחר ולתוס' השתיקה היא זו שיוצרת את החזקה, א"כ אף אם המוחזק לא שמע את המחאה, כיוון שיש עדים על כך שהמרא קמא מחה - אין כאן חזקה.

גם בהסבר של המשך מהלך הגמ' חולקים רש"י ותוס', כל אחד לפי שיטתו דלעיל: "מתקיף לה רב עזירא: אלא מעתה מחאה שלא בפניו לא תיהי מחאה, דומיא דשור המועד". ידוע שבחזקה - מחאה שלא בפניו היא מחאה ולכן החזקה אינה חזקה, בין אם המרא קמא והמוחזק נמצאים בעיר אחת ובין אם הם בשתי ערים נפרדות.

לפי רש"י, שאלת הגמ' מתייחסת בין למקרה שהם נמצאים בעיר אחת ובין למקרה שהם נמצאים בשתי ערים נפרדות - מדוע מחאה

⁷ ד"ה "דומיא דשור המועד"

שלא בפניו היא מחאה? כשם שבשור המועד יש צורך שההעדאה תהיה בפניו בכל מקרה, כך גם בחזקה מחאה שלא בפניו לא תהיה מחאה והחזקה תהיה חזקה.

אכן לשיטת רש"י תפקיד המחאה הוא אזהרה למחזיק שישמור על השטר, כמו בשור שתפקיד ההעדאה הוא אזהרה לבעל השור שישמור שורו. ואם לא שמע המחאה, לכאורה היא לא מילאה את תפקידה וממילא החזקה חזקה, א"כ מדוע המחאה היא מחאה והחזקה אינה חזקה? על כך עונה הגמ': "התם 'והועד בבעליו' כתיב, הכא, חברך חבא אית ליה, וחברא דחברך חבא אית ליה".

לפי תוס', הסוברים שהמחאה פוגעת בחזקה ולא רק מזהירה את המחזק שישמור שטרו, לא ניתן להסביר כהסברו של רש"י, שהרי לכאורה ברור מדוע מחאה שלא בפניו היא מחאה, כיוון שהעיקר הוא שמחה (ואע"פ שלמחזק יש סיבה מדוע לא שמר שטרו, אין בכך די בשביל להוציא דבר מחזקת מריה כיוון שאין לו ראיה לטענתו שהקרקע שלו). אלא מסבירים תוס' - שאלת הגמ' מתייחסת לשתי ערים בלבד. עד עתה סברנו שבשתי ערים כשלא מוחה כלל החזקה חזקה ועל כך שואלת הגמ': "אלא מעתה כיוון שמחאה שלא בפניו לא תיהוי מחאה", כלומר, כיוון שמחאה שלא בפניו, כאשר הם נמצאים בשתי ערים נפרדות, אינה מחאה שהרי הקול לא מגיע - כמו בשור המועד, ובשתי ערים אנו לא דורשים מהמרא קמא ללכת לעיר השניה למחות, א"כ אף אם לא מחה כלל - החזקה לא תהיה חזקה, ולא רק במקרה שמחה שלא בפניו, שהרי יש לו סיבה מדוע לא מחה? ע"כ עונה הגמ': בחזקה הקול כן עובר ולכן עליו למחות.

המהרש"א⁸ מסביר, שתוס' התקשה מדוע לא הקשתה כאן הגמ' כפי שהקשה אביי בהמשך⁹, שמחאה שלא בפניו לא תהיה מחאה, כלומר, שבעיר אחת אפילו כשמחה, אם מחה שלא בפניו, המחאה לא תחשב כמחאה והחזקה תהיה חזקה. שהרי בעיר אחת לא קשה כלל ללכת ולמחות בפניו, ואם לא יעשה כן משמע שהוא שקרן. וממשיך המהרש"א ומסביר, שתוס' עונים שאכן הגמ' הייתה יכולה להקשות כך, אך העדיפה להקשות כמו שהקשתה וכפי שהסבירו תוס' את קושייתה - מפני שהשוותה זאת לשור המועד - כשם שבשור אם לא העיד בפניו אינו נעשה מועד, כך גם כאן כשלא מחה בפניו לא הוי חזקה.

⁸ ד"ה "אלא מעתה"

⁹ בד"ה "אלא מעתה"

¹⁰ שם כט, א